

מקרא אני דורש

ביאורים ופירושים בפשוטו של מקרא

ה'ערב רב' שלא מתו בחטא העגל

מדוע במיתת סייף ובמגיפה נאמר "העם" ובהדרוקן - "בני ישראל"? / מדוע לא הי' שייך לבדוק את ה'ערב רב' כ"סוטות"? / שקו"ט בעונש ה'ערב רב' בחטא העגל

בפרשתנו מסופר אודות חטא העגל, אשר בא בסיבת ה"ערב רב" שהצטרפו לבני ישראל בצאתם ממצרים. וכמו שאמר הקב"ה למשה (לב, ז): "לך רד, כי שיחת עמך אשר העלית מארץ מצרים", ומפרש רש"י:

"שיחת העם' לא נאמר אלא 'עמך' - ערב רב שקיבלת בעצמך וגירתם, ולא נמלכת בי, ואמרת 'טוב שידבקו גרים בשכינה' - הם שחתו והשחיתו".

וכך גם מפרש רש"י את האמירה שאמרו כאשר יצא העגל - "אלה אלהיך ישראל" (לב, ד):

"אלה אלהיך - ולא נאמר 'אלה אלהינו', מכאן שערב רב שעלו ממצרים הם שנקחלו על אהרן והם שעשאוהו, ואחר כך הטעו את ישראל אחריו".

ובפשטות משמע, שכל ה"ערב רב" חטאו בעגל (והצליחו להשפיע על עוד חלק מבני ישראל); ומכיון שכל מי שחטא בעגל קיבל את עונשו ונהרג לאחר מכן - וכדברי רש"י (לב, כ) ש"שלוש מיתות נידונו שם: אם יש עדים והתראה, בסייף. . . עדים בלא התראה, במגפה. . . לא עדים ולא התראה, בהדרוקן" - צריך לומר, שכל אנשי ה"ערב רב" מתו בחטא העגל, ולא נשאר מהם שריד ופליט.

אמנם למעשה, מוצאים אנו זמן ממושך לאחר חטא העגל, בפרשת בהעלותך (יא, א-ד), ש"האספסוף אשר בקרב התאוות תאוה", ומפרש רש"י: "אלו ערב רב שנאספו עליהם בצאתם ממצרים"; ומכאן ראי' שלא כל ה"ערב רב" מתו בחטא העגל, אלא היו שנשארו מהם גם לאחר מכן, ויש להבין פשר הדבר.

ב. ונראה בביאור הענין, ובהקדים דברי רש"י הנ"ל בדבר ה"שלוש מיתות" שהיו אז: רש"י מחלק בין שלוש כתות בחוטאי העגל, שכל אחת מהן קיבלה עונשה בדרך אחרת.

היו אלו שחטאו בעדים והתראה, והם נהרגו בחרב (מיתת סייף) - על ידי בני לוי שהרגום, ועליהם נאמר "ויפול מן העם ביום ההוא כשלושת אלפי איש" (לב, כח);

היו אלו שחטאו בעדים ללא התראה, והם נהרגו במגפה - וכמו שכתוב "ויגוף ה' את העם על אשר עשו את העגל" (לב, לה), ורש"י מפרש שם "מיתה בידי שמים לעדים בלא התראה";

והיו אלו שחטאו ללא עדים וללא התראה, והם נענשו בדרך מיוחדת, שעל זה נאמר "ויקה את העגל . . . ויטחן עד אשר דק, ויזר על פני המים וישק את בני ישראל" (לב, כ) - ומפרש רש"י: "נתכוין לבודקם כסוטות . . . שבדקום המים וצבו בטניהם".

ובכן, כד דייקת בלשון הכתוב לגבי שלוש כיתות אלו, יש הבדל בולט בין שתי הכתות הראשונות - אלו שחטאו בעדים ונענשו בסייף או במגפה - לבין הכתה השלישית, אלו שלא היו עליהם עדים:

בשתי הכתות הראשונות נאמר לשון "עם" - "ויפול מן העם", "ויגוף ה' את העם"; ואילו בכת השלישית נאמר "וישק את בני ישראל". ומשמעות הבדל זה, שעונשי המיתה - סייף ומגפה - שנענשו בהם אלו שהיו עדים על חטאם, היו כבדים העם, כולל גם ה"ערב רב"; אולם זה שהשקה משה מים כדרך בדיקת סוטה (לאילו שחטאו בלי עדים) - זה עשה משה רק לבני ישראל בלבד, "וישק את בני ישראל", ולא לאנשי ה"ערב רב".

[וכפי שמוכן מלשון הכתוב לענין יציאת מצרים (בא יב, לו-לח): "ויסעו בני ישראל . . . כשש מאות אלף רגלי הגברים . . . וגם ערב רב עלה אתם" - היינו, שה"ערב רב" נמנים בפני עצמם ואינם כבדים "בני ישראל", דקאי על בני אברהם, יצחק ויעקב בלבד.

(בכמה מקומות שבהם נאמר "בני ישראל" פשוט הדבר שמתייחס לכולם, גם להגרים וכו'; אבל במקומות שבהם הכתוב משנה בלשוננו ונוקט גם "עם" וגם "בני ישראל" - משמע שיש בזה כוונה מכוונת, כנ"ל).]

ומעתה מובן בפשטות איך היו מאנשי ה"ערב רב" שפלטו ממיתה - כי אלה מהם שלא היו עדים על חטאם לא נענשו כבדים, שהרי השקאת המים היתה רק ל"בני ישראל" בלבד ולא ל"ערב רב".

[ומובן שדוחק גדול לפרש שמתוך ה"ערב רב" לא הי' מי שחטא בלא עדים, כך שלא הי' בהם את מי להשקות].

ג. ולפום ריהטא נראה הדבר כחידוש גדול, לומר שהחמיר הקב"ה בעונשם של "בני

לקראת שבת

ז

ישראל" יותר מאשר ה"ערב רב"; אמנם באמת הסברא בזה פשוטה (ולהעיר גם מדברי הנביא - עמוס ג, ב: "רק אתכם ידעתי מכל משפחות האדמה על כן אפקוד עליכם את כל עונותיכם"): הטעם שבדק אותם על ידי מים, "כסופות" - הוא משום ש"הזונה אחר עבודה זרה הוא כאשה המזונה תחת בעלה" (שפתי חכמים על רש"י).

ובכן, כבר לימד אותנו רש"י אשר דוקא "בני ישראל" הם הנחשבים בבחינת "אשה" להקב"ה (וזה שזנו אחר עבודה זרה הוא "כאשה המזונה תחת בעלה"), ואילו ה"ערב רב" אינם בכלל זה:

בנוגע לחטא העגל מביא רש"י משל (פרשתנו לד, א): "משל למלך שהלך למדינת הים והניח ארוסתו עם השפחות. מתוך קלקול השפחות יצא עלי' שם רע. עמד שושבינה וקרע כתובתה. . המלך - זה הקב"ה; השפחות - אלו ערב רב; והשושבין - זה משה; ארוסתו של הקב"ה - אלו ישראל".

ונמצאנו למדים, אשר "ארוסתו של הקב"ה" אלו דוקא "בני ישראל" ממש, ולכן ראויים הם "לבדקם כסוטות", כמו אשה שיצא עלי' שם רע תחת בעלה (ולהעיר - ע"ד הדרוש - מאהבת יהונתן הפטורת פ' במדבר); ואילו ה"ערב רב" הם רק בבחינת "שפחות" בלבד, ואין שייך בהם כל הענין, כפשוט.

יש להאריך הרבה בסוגיא זו, ועוד חזון למועד בעז"ה.

המחזור מודפס
לעילוי נשמת
האיישה החשובה מרת
רוחמה חי' פרומא ע"ה
בת יבלחט"א ר' חוב
ביסטריצקין
וילכת משפחה שחיה

מקרא אני הדרש

ביאורים בפשוטו של מקרא

בין "לך עלה" ל"לך נחה"

מי הם שנקראו "עמך" של משה? / על איזה חלק מהעם נאמר ש"העלית מארץ מצרים"? / מדוע רק בנוגע לערב רב נאמר "עלה" – לשון עלי? / ביאור דברי הקב"ה בקשר לבני ישראל והערב רב אחרי חטא העגל

"וידבר ה' אל משה לך עלה מזה, אתה והעם אשר העלית מארץ מצרים, אל הארץ אשר נשבעתי לאברהם ליצחק וליעקב לאמר לזרעך אתננה. ושלחתי לפניך מלאך, וגרשתי את הכנעני האמורי וגו'" (פרשתנו לג, א-ב).

ומפרש רש"י, שדיבור זה – "לך עלה מזה אתה והעם וגו'" – בא כ"תיקון" על מה שאמר הקב"ה למשה בעת חטא העגל (לב, ז): "לך רד, כי שיחת עמך אשר העלית מארץ מצרים"; ובלשון רש"י: "כלפי שאמר לו בשעת הכעס 'לך רד' – אמר לו בשעת רצון 'לך עלה'".

ולפי דברי רש"י מובן גם הדיוק "לך עלה מזה" – דלכאורה, תיבת "מזה" מיותרת, והי' צריך לומר "לך עלה אתה והעם וגו'" – שהכוונה בזה להדגיש שאין זו סתם עליי' לארץ ישראל, אלא העליי' היא "מזה", מהמצב הירוד של חטא העגל (ראה גם רע"ב כאן: "עלה מזה" משמע שזה הדבר שאמרתי לך בתחילה, והיינו מה שאמר לו למעלה בשעת הכעס [לך רד]).

ב. והנה, שני פסוקים לפני כן (לב, לד) הביא הכתוב את דברי הקב"ה למשה: "ועתה לך נחה את העם אף אשר דברתי לך, הנה מלאכי ילך לפניך וגו'".

ולכאורה, גם דיבור זה ענינו "תיקון" למצב שבו היו בני ישראל לאחר חטא העגל, שהקב"ה אומר למשה שלא הפסידו את זכות הכניסה לארץ ישראל, ולכן ימשיכו בדרכם "אל אשר דברתי לך".

[וכן מפורש בדברי משה בפרשת עקב (י, יא): "ויאמר ה' אלי קום לך למסע לפני העם ויבואו ויירשו את הארץ וגו'", ומפרש שם רש"י שהכוונה היא לדיבור זה, וזה לשונו: "אע"פ שסרתם מאחריו ומעיתם בעגל – אמר לי 'לך נחה את העם וגו'"].

לקראת שבת

ה

ומעתה צריך ביאור, למה נאמרו שני דיבורים סמוכים באותו ענין – (א) "לך נחה את העם" (ב) "לך עלה מזה אתה והעם" – ולא כללם הכתוב יחד באותו הדיבור?

ויש לומר, שבדיבור השני קיים חידוש עיקרי שאינו קיים בדיבור הראשון, ולכן הוא דיבור בפני עצמו – וכדלקמן.

ג. הנה על לשון הכתוב בדיבור השני – "לך עלה מזה אתה והעם", מפרש רש"י: "כאן לא נאמר 'ועמך'".

וכוונתו בזה, שבשעת הכעס אמר הקב"ה למשה "לך רד כי שחת עמך" (כנ"ל), ומפרש שם רש"י: "שחת העם" לא נאמר אלא 'עמך'; ערב רב שקיבלת בעצמך וגו' ויירדתם, ולא נמלכת בי, ואמרת 'טוב שידבקו גרים בשכינה' – הם שחתו והשחיתו".

והיינו, שהביטוי "עמך" נאמר אז למשה בדרך גנאי, שהקב"ה אינו רוצה בהם בתור "עם" שלו כביכול והוא מייחס אותם למשה בלבד, שהוא שגייר אותם בלי לשאול את הקב"ה;

וזהו החידוש כאן ב"שעת רצון", שהקב"ה לא משתמש עוד בביטוי "ועמך" (דרך גנאי) אלא אומר "אתה והעם".

אך אינו מובן: הרי גם בדיבור הראשון נאמרה לשון זו – "ועתה לך נחה את העם"; ולכאורה, כבר שם ה' רש"י צריך להשמיענו הדגשה זו – שבשעת הכעס נאמר "עמך" ועתה בשעת רצון נאמר "העם"! מדוע המתין רש"י עד לתיבת "והעם" שבדיבור השני דוקא?

ד. והביאור בכל זה:

הדיבור הראשון – "ועתה לך נחה את העם" – מכונן הוא לבני ישראל, בני אברהם יצחק ויעקב. ולכן אין חידוש בזה שאמר הקב"ה "העם" – כי גם זה שבשעת הכעס נאמר לשון "עמך" ה' רק ביחס להערב-רב, שהם אלו שמשגה גייר מדעת עצמו כו', ולא ביחס לבני ישראל עצמם שהם "העם" של הקב"ה מאז ומקדם;

אמנם הדיבור השני – "לך עלה מזה אתה והעם" – בא להוסיף את הערב-רב, שבהם נדרש "תיקון" מיוחד, בתורת חידוש, שהרי עיקר החטא ה' מהם (וכדברי רש"י הנ"ל שהם אלו ש"שחתו והשחיתו").

ולכן דוקא בדיבור השני נאמר למשה ("והעם) אשר העלית מארץ מצרים" – שהוא אותו הלשון שנאמר בשעת הכעס בנוגע אליהם, והיינו שמשגה הוא שהעלה אותם ממצרים מדעת עצמו.

[אמנם לפי זה צע"ק מה שדוקא בדיבור השני ממשך "אל הארץ אשר נשבעתי לאבותי לביצחק וליעקב לאמר לזרעך אתננה"].

ומעתה מיושב בפשיטות זה שדוקא בדיבור השני פירש רש"י "כאן לא אמר 'ועמך'" – כי הדיבור השני מתייחס להערב-רב, שעליהם אמר הקב"ה קודם לכן לשון "עמך",

לקראת שבת

וזוהו החידוש כאן שעתה כבר (לא נאמר "עמך", אלא) נאמר בהם לשון "העם", כי חזרו בתשובה ועברו "תיקון".

ולהעיר, שחלק גדול מהערב-רב - שחטאו בעגל - בוודאי קיבלו את עונשם ונהרגו על ידי שבט לוי או במיתה בידי שמים; אבל היו חלק מהם שנשארו בחיים, ועליהם מדבר הכתוב כאן (ראה בארוכה משנת במדור זה לש"פ תשא תשע"ח, עיי"ש).

ה. והנה, לפי דרכנו בהבדל שבין שני הדיבורים - שהראשון מכוון הוא לבני ישראל עצמם, והשני מתייחס להערב-רב - יש לדייק שדוקא בדיבור השני נאמרה לשון עלייה, "לך עֲלֵה מזה", בעוד בדיבור הראשון נאמר רק "לך נחה את העם" ולא נאמרה לשון עלייה; הייתכן שבערב-רב יש ענין של "עלה" יותר מבבני ישראל?

ויש לבאר בדרך הפנימיות, על פי דברי חז"ל הידועים (ברכות לד, ב. רמב"ם הל' תשובה פ"ז ה"ד): "מקום שבעלי תשובה עומדין אין צדיקים גמורין יכולין לעמוד בו". והיינו, שיש מעלה בבעלי תשובה יותר מבצדיקים גמורים.

ומבואר בעומק הענין (ראה 'דרך מצוותיך' קצא, א. ועוד), שצדיק מוגבל הוא בענין העלאת ניצוצות הקדושה, שיכול הוא להתעסק רק בעניני רשות והיתר, ואין בכוחו להתעסק בניצוצות הנמצאים בענינים האסורים ששורה עליהם "קליפה";

אמנם בעל תשובה בכוחו להפוך את ה"זדונות" ל"זכויות" (יומא פו, ב), והיינו, שהוא מצליח להעלות את ניצוצות הקדושה שנמצאים בתוך הענינים האסורים שנכשל בהם - ולהפוך אותם, בכח התשובה, לענינים של טוב וקדושה.

ובכן, אמנם בכלל ישראל הי' ענין של "תשובה" לאחר חטא העגל (שהרי גם אלו שלא חטאו בפועל, מכל מקום היתה עליהם תביעה מכיון שלא מחו כדבעי וכיו"ב, והוצרכו לתשובה ול"תיקון"), אבל עיקר החידוש בזה הי' אצל הערב-רב, שמעיקרם היו גויים גמורים השייכים לצד ה"קליפה" (ראה תניא סוף פרק ו), וגם לאחר שגירסם משה הרי לא נתקנו עדיין ו"הם שחתו והשחיתו";

ועתה, לאחר חטא העגל והתשובה שבאה על ידו, נתקנו ונהפכו לטוב ולקדושה, והוא כעין "זדונות נעשו לו זכויות".

ולכן דוקא בדיבור השני, המתייחס להערב-רב, נאמרה לשון עלייה - "לך עלה מזה אתה והעם אשר העלית מארץ מצרים" - כי בה"תיקון" שלהם מודגש ביותר ענין העלייה שנעשה על ידי חטא העגל [וזוהו הדיוק "עלה מזה" (ראה לעיל ס"א), שהעלייה היא מתוך המצב היורד של חטא העגל גופא], שנעשו במדרגת "בעלי תשובה" שיש בהם מעלה יתירה, ודו"ק.

[ולענין המעלה שבערב-רב יש להעיר גם מהמבואר בכתבי האריז"ל (עץ חיים שער לב פ"ב. וראה בארוכה שער הפסוקים פרשת שמות) ש"הם ניצוצין של משה. . על כן טרח בעבורם כל כך. . כי רצה לתקנם". ואכמ"ל].